

"Zeevogel uit het sop gelicht" - Dwergmeeuw

Dwergmeeuw - Yves Adams/Vildaphoto

De dwergmeeuw *Larus minutus* is een buitenbeentje onder de zeevogels en niet alleen omdat het de kleinste vertegenwoordiger is van de meeuwenfamilie. Door de afgeronde vleugeltoppen, donkergrijze ondervleugels en veelal roze borst is het een ongewoon mooie soort. Foerageren doen ze net zoals moerassterns, door in soepele vlucht kleine organismen van op of vlak onder het wateroppervlak te plukken. De eerste bijdrage van deze gloednieuwe Vogelnieuws-rubriek geeft een algemeen overzicht van het voorkomen en gedrag van deze bijzondere soort in onze Belgische mariene wateren. Langs onze kust en verder op zee trekken dwergmeeuwen namelijk jaarlijks in hoge aantallen door.

Belang van het Belgisch deel van de Noordzee

Dwergmeeuwen broeden in kleine kolonies op ondiepe meren en in zoetwatermoerassen. De Europese populatie van zo'n 24.000-58.000 paren broedt in Scandinavië, de Baltische staten, Belarus, Oekraïne en het westen van Rusland. De vogels brengen de winter door op zee, voornamelijk langs en voor de Atlantische en mediterrane kusten van West-Europa, zuidelijk tot noordwest-Afrika. Aangezien de soort is opgenomen op de bijlage I van de Vogelrichtlijn geniet ze Europese bescherming.

Jarenlang aangehouden zeevogeltellingen geven een goed beeld van het voorkomen en gedrag van dwergmeeuwen op het Belgische deel van de Noordzee (BNZ). Op basis van maandelijkse tellingen uitgevoerd in de periode 2001-2007 weten we dat in de maand maart gemiddeld ruim 3300 dwergmeeuwen voor onze kust vertoeven (Tabel 1). Dit is het driedubbele van de zogenaamde 1%-norm van de Europese populatie (WETLANDS INTERNATIONAL 2014), en ook in april en september komen de gemiddelde aantallen vlot boven deze norm van 1100 vogels uit. Dit onderstreept het belang van het BNZ voor dwergmeeuw, want het overschrijden van de 1%-norm is een criterium dat wereldwijd gebruikt wordt voor de aanduiding en afbakening van internationaal belangrijke vogelgebieden. Bovendien is er tijdens de trekperiodes een hoge 'turnover' wat betekent dat het als gevolg van trekbewegingen elke dag om andere vogels kan gaan. Daarom is het totaal aantal vogels dat op zijn minst kortstondig van onze mariene wateren gebruik maakt een veelvoud van de maandgemiddelden. Zo schatten STIENEN et al. (2007) dat jaarlijks 40 tot 100% van de volledige Europese populatie door het nauw van Calais trekt, en het BNZ ligt pal op deze trekroute. Dwergmeeuwen blijken tijdens hun trek over de Noordzee inderdaad sterk gebonden aan de continentale kusten van Calais noordwaarts tot Denemarken, met in verhouding heel lage aantallen in de centrale Noordzee en langs de Oost-Engelse kust (STONE et al. 1995).

Bijna de helft van de dwergmeeuwen in onze dataset (46%) werd zittend op het water waargenomen. Anderzijds was 10% op het moment van observatie actief aan het pikken

of duiken naar voedsel. Dit toont aan dat dwergmeeuwen het BNZ niet zomaar even passeren op weg van en naar de broedgebieden, maar het ook intensief gebruiken als rust- en foerageergebied. Bovendien worden dwergmeeuwen in vergelijking met andere meeuwen veel minder vaak achter vissersboten waargenomen – alwaar zeevogels profiteren van overboord gegooide visafval – en zijn ze dus vooral afhankelijk van natuurlijk beschikbaar voedsel.

	Maandgemiddelde	Percentage van de Europese populatie
Januari	260	0,2%
Februari	747	0,7%
Maart	3 365	3,1%
April	2 756	2,5%
Mei	28	0,0%
Juni	0	0,0%
Juli	152	0,1%
Augustus	374	0,3%
September	1 523	1,4%
Oktober	1 081	1,0%
November	423	0,4%
December	224	0,2%

Tabel 1. Gemiddelde aantallen dwergmeeuwen aanwezig op het BNZ (VANERMEN et al. 2013).

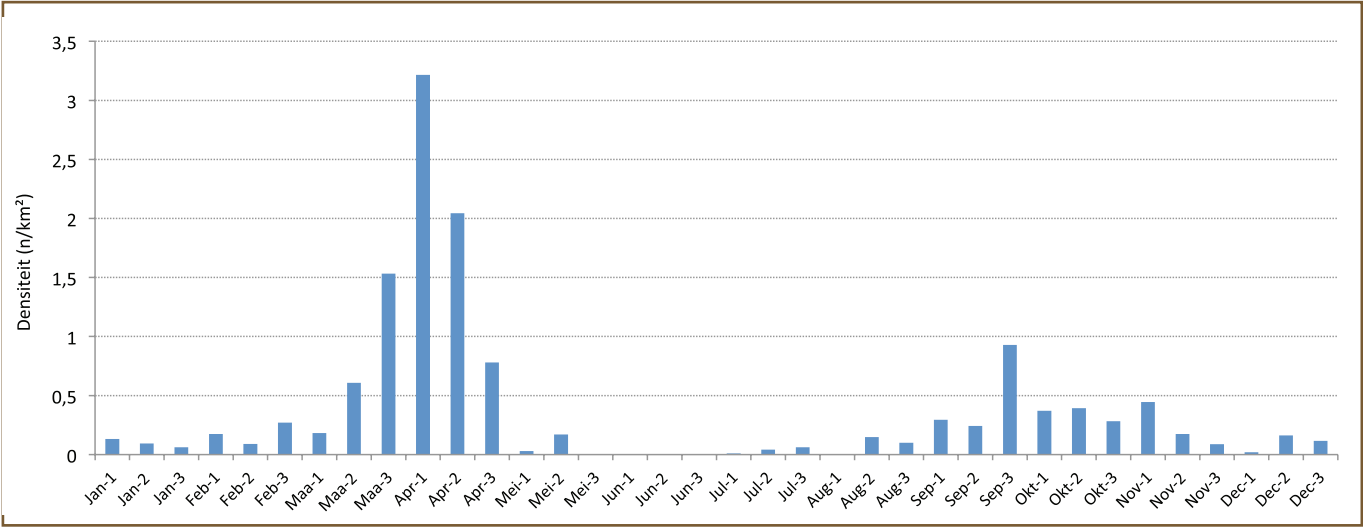

Migrerende dwergmeeuwen
Yves Adams/Vildaphoto

Seizoenaliteit

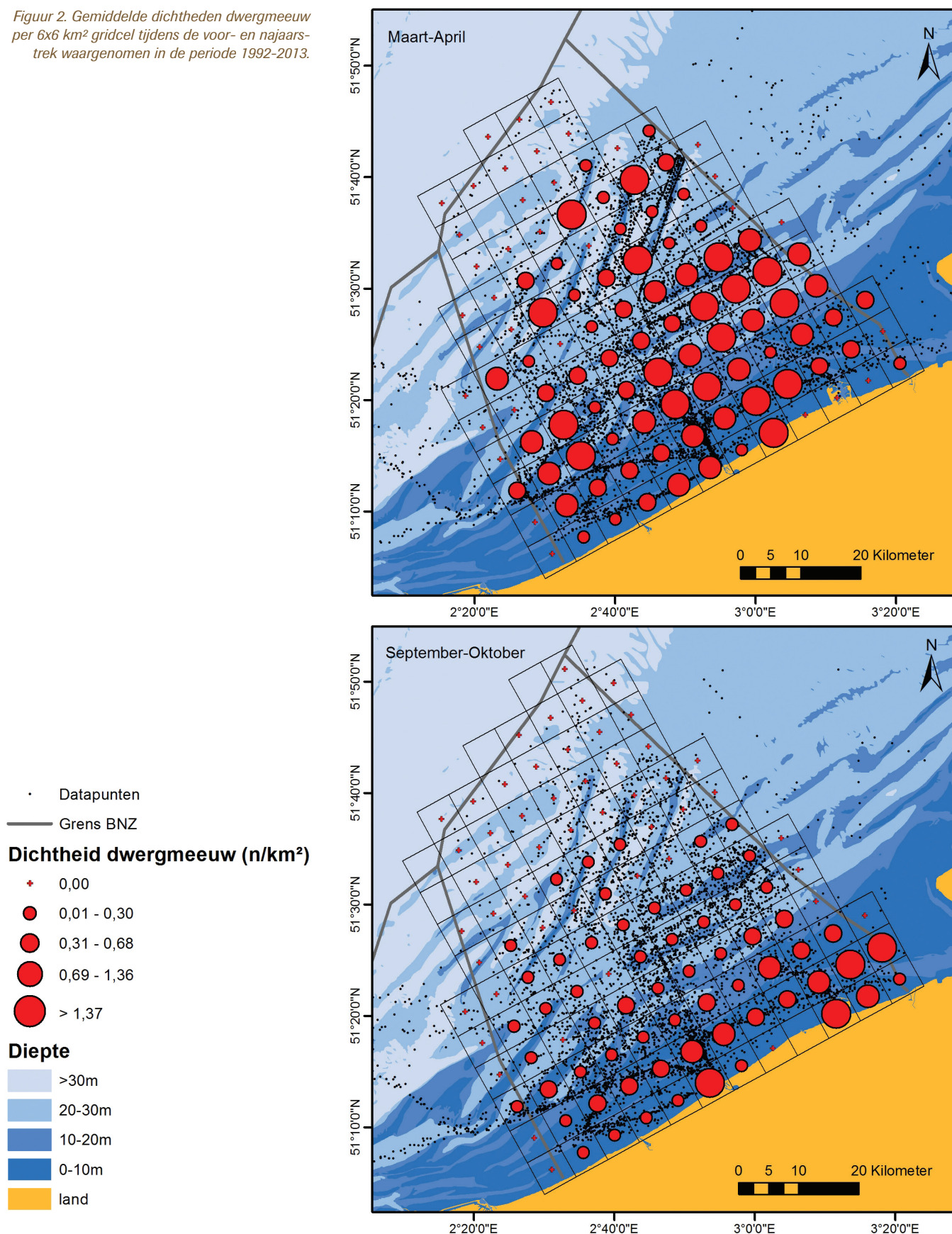
Het seizoenale patroon in Figuur 1 toont een hoge doortrekpiek in het voorjaar (tussen half maart en eind april) en een veel lagere maar langer durende najaarspiek van begin september tot en met de 1e decade van november. Dwergmeeuwen zijn nagenoeg afwezig tijdens het broedseizoen tussen half mei en half juli, terwijl kleine aantallen (< 300 ex., zie Tabel 1) bij ons de winter doorbrengen. Dit patroon komt nagenoeg perfect overeen met dat beschreven door CAMPHUYSEN (2009), gebaseerd op zeetrekellingen langs de Nederlandse kust uitgevoerd sinds 1972 (zie ook www.trektellen.nl). Desondanks is dit een verrassend resultaat, enerzijds omdat de populatie in het najaar is aangevuld met juveniele vogels en anderzijds omdat er in het voorjaar in verhouding meer dwergmeeuwen over land zouden migreren (CRAMP 1983).

Figuur 1. Gemiddelde dichtheden (per decade) van dwergmeeuw waargenomen op het BNZ in de periode 1992-2013.

Niet alleen de intensiteit en duur van voor- en najaarstrek verschillen sterk, ook de verspreiding van de soort op zee is seizoensafhankelijk. In het najaar is de doortrek voornamelijk kustgebonden, met de hoogste aantallen tot 10 km uit de kust, terwijl in het voorjaar tot 40 km ver op zee hoge aantallen worden waargenomen (Figuur 2). In het najaar lijkt de soort zich te concentreren in het brakke water nabij de Westerschelde-monding en net voor Oostende.

Figuur 2. Gemiddelde dichtheden dwergmeeuw per 6x6 km² gridcel tijdens de voor- en najaars-trek waargenomen in de periode 1992-2013.

Dwergmeeuw - Glenn Vermeersch

Stroomnaden

Meestal worden dwergmeeuwen op zee solitair (60% van alle waarnemingen) of in kleine groepjes tot 10 exemplaren aangetroffen (36%). Groepen van 100 of meer vogels werden tijdens 20 jaar zeevogelmonitoring niet meer dan 24 keer waargenomen en komen dus vrij zelden voor. Heel uitzonderlijk was dan ook de waarneming op 11 april 2012, toen een groep van minstens 1500 foeragerende dwergmeeuwen geteld werd. Deze vogels bevonden zich in een kilometerslange smalle strook op 15 km uit de kust, en bleken geassocieerd met een stroomnaad op de overgang tussen een zandbank en de aangrenzende geul. Op 17 april 1996 werd op 10 km uit de Nederlandse kust trouwens een erg vergelijkbare waarneming verricht, toen ongeveer 1000 foeragerende dwergmeeuwen werden aangetroffen langs het 'kustfront', dat de scheiding markeert tussen het kustwater en het zoutere Noordzeewater (KEIJL & LEOPOLD 1997).

Dwergmeeuwen blijken zich wel vaker te concentreren nabij stroomnaden en fronten. Op het BNZ was dit het geval voor 11% van alle waargenomen dwergmeeuwen, en SCHWEMMER & GARTHE (2006) stelden vast dat in Duitse mariene wateren niet minder dan 12-55% van de dwergmeeuwen geassocieerd waren met een hydrografisch front. Watermassa's met verschillende eigenschappen (saliniteit, temperatuur, stroomsnelheid, ...) mengen moeilijk en waar deze elkaar ontmoeten, tekent dit zich op het wateroppervlak af als een duidelijk zichtbare scheidingslijn (LEOPOLD 1993). Tegelijkertijd fungeert een dergelijke overgang als een soort barrière en accumuleert er aan de oppervlakte vaak veel organisch materiaal, wat dus resulteert in een hoge en voorspelbare voedselbeschikbaarheid voor dwergmeeuw.

Associatie met andere soorten zeevogels

Associaties tussen verschillende soorten zeevogels komen in de regel enkel tot stand als gevolg van gunstige foerageeromstandigheden, zoals bijvoorbeeld rond vissersschepen, maar evengoed boven scholen vis. Vooral dat laatste is interessant omdat het de link legt tussen wat boven en onder water gebeurt, en inzicht geeft in de verspreiding van het natuurlijke voedsel van zeevogels. Ook dwergmeeuw komt vaak samen met andere soorten op zee voor, en dit gebeurt alles behalve willekeurig. Net als drieteenmeeuw blijkt dwergmeeuw een sterke voorkeur te hebben voor alken. Van de 545 vastgestelde (natuurlijke) soorten-associaties waarin dwergmeeuw was betrokken, bevonden zich in 42% van de gevallen ook alken (Tabel 2). Daarentegen was zeekoet, verder toch een stuk algemener dan alk, drie keer minder vaak in deze associaties betrokken. Na alk is drieteenmeeuw het vaakst aanwezig in associatie met dwergmeeuw (26%). In 12% van de gevallen was dwergmeeuw geassocieerd met zowel alk als drieteenmeeuw, meteen het meest voorkomende trio.

Synchroon vissende alkachtigen concentreren hun prooi tot dichte scholen en jagen die richting wateroppervlak (CAMPHUYSEN & WEBB 1999) waardoor de vis ook beschikbaar wordt voor soorten zoals dwergmeeuw en drieteenmeeuw, die zo een 'graatje' kunnen meepikken. Tegelijkertijd weten we dat alk en zeekoet onderling sterk verschillen in dieet, waaruit alk als een zandspieringspecialist naar voor komt, en zeekoet eerder als een generalist met een brede dieetkeuze (VERSTRAETE 2006). Dit is de weerspiegeling van een verschil in foerageerstrategie (SEYS 2001), één die in geval van alk blijkbaar meer voordeel oplevert voor dwergmeeuw. We hebben echter voorlopig het raden naar de precieze werking van deze vorm van commensalisme.

Tabel 2. Overzicht van de soorten die in meer dan 1% van de vastgestelde soorten-associaties met dwergmeeuw voorkomen.

Soort	%
Alk	42,0%
Drieteenmeeuw	25,5%
Stormmeeuw	14,5%
Zeekoet	13,8%
Kleine mantelmeeuw	9,4%
Zeekoet/alk	6,6%
Visdief	5,7%
Zilvermeeuw	4,2%
Kokmeeuw	4,0%
Grote mantelmeeuw	3,7%
Jan-van-gent	3,3%
Bruinvis	3,3%

Dwergmeeuw - Glenn Vermeersch

Besluit

Als gevolg van de zeer intense doortrek door onze mariene wateren is het BNZ van internationaal belang voor de Europese populatie dwergmeeuwen. We toonden bovendien aan dat de vogels tijdens hun trek over zee niet enkel het luchtruim gebruiken, maar dat er ook grote aantallen rusten en foerageren. Dwergmeeuwen zijn afhankelijk van voedsel dat zich op of vlak onder het wateroppervlak bevindt, wat voor een groot deel hun verspreiding op zee bepaalt. Zo hangen ze graag rond bij vissende alken, in de hoop dat die vis naar boven en tot binnen hun bereik jagen, en concentreren ze zich soms massaal op plaatsen waar aan de oppervlakte organisch materiaal accumuleert, zoals boven stroomnaden en fronten.

Referenties

- CAMPHUYSEN, C.J. & WEBB, A. 1999. Multi-species feeding associations in North Sea seabirds: jointly exploiting a patchy environment. *Ardea* 87: 177-198.
- CAMPHUYSEN, C.J. 2009. Het gebruik van zeetrekellingen bij de analyse van populatieschommelingen (2) Dwergmeeuwen *Larus minutus* langs de Nederlandse kust. *Sula* 22: 49-66.
- CRAMP, S. (ED.) 1983. *The birds of the Western Palearctic. Handbook of the birds of Europe, the Middle East and North Africa – Volume 3.* Oxford University Press, Oxford.
- KEIJL, G.O. & LEOPOLD, M. 1997. Massaal foeragerende dwergmeeuwen *Larus minutus* voor de Hollandse kust in april 1996. *Sula* 11: 17-20.
- LEOPOLD, M. 1993. *Het Friese Front: hydrografie, geologie en biologie, met nadruk op zeevogels.* *Sula* 7: 5-18.
- SCHWEMMER, P. & GARTHE, S. 2006. Spatial patterns in at-sea behaviour during spring migration by little gulls (*Larus minutus*) in the southeastern North Sea. *Journal of Ornithology* 147: 354-366.
- SEYS, J. 2001. *Sea- and coastal bird data as tools in the policy and management of Belgian marine waters.* Doctoraats thesis, Universiteit Gent, Gent.
- STIENEN, E.W.M., VAN WAEYENBERGE, J., KUIJKEN, E. & SEYS, J. 2007. Trapped within the corridor of the Southern North Sea: the potential impact of offshore wind farms on seabirds. In: de Lucas, M., Janss, G.F.E. & Ferrer, M. (eds.), *Birds and Wind Farms - Risk assessment and Mitigation*: 71-80. Quercus, Madrid.
- STONE, C.J., WEBB, A., BARTON, C., RATCLIFFE, N., REED, T.C., TASKER, M.L., CAMPHUYSEN, C.J. & PIENKOWSKI, M.W. 1995. An atlas of seabird distribution in north-west European waters. Joint Nature Conservation Committee, Peterborough.
- VANERMEN, N., STIENEN, E.W.M., COURTENS, W., ONKELINX, T., VAN DE WALLE, M. & VERSTRAETE, H. 2013. Bird monitoring at offshore wind farms in the Belgian Part of the North Sea - assessing seabird displacement effects. Rapport INBO.R.2013.755887, Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.
- VERSTRAETE, H. 2006. *Dieetanalyse van gestrande Zeekoeten *Uria aalge* en Alken *Alca torda* aan de hand van otolieten.* Thesis, Universiteit Gent, Gent.
- WETLANDS INTERNATIONAL 2014. Waterbird population estimates. Retrieved from wpe.wetlands.org at 30 April 2014.

Dankwoord

Een speciaal woord van dank voor het VLIZ & DAB Vloot voor de scheepstijd op de onderzoeksschepen Zeeleeuw & Simon Stevin, alsook voor de BMM en BELSPO voor de scheepstijd op de Belgica.

Ook de inspanningen van de vele vrijwilligers die assisteerden bij het telwerk worden uitermate geapprecieerd, met een speciale vermelding voor Walter Wackenier, die vrijwel maandelijks met ons mee telt.

Nicolas Vanermen

nicolas.vanermen@inbo.be

Eric W.M. Stienen

Wouter Courtens

Marc Van de walle

Hilbran Verstraete